

AXBOROTLASHGAN JAMIYAT VA AXBOROT MADANIYATI

Qalandarova Donoxon Sabirovna

- *"University of economics and pedagogy" NOTM,*

"Iqtisodiyot" kafedrası assistenti

donoqalandarova@gmail.com

+998978008043

Annotatsiya *Ushbu maqolada axborotlashgan jamiyat tushunchasi, uning shakllanish omillari, jamiyat hayotiga ta'siri hamda axborot madaniyati mazmuni yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi inson faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatayotgani, axborot madaniyatining ahamiyati va uni rivojlantirish yo'nalishlari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *axborot, madaniyat, texnologiyalar, internet, OAV, axborot sohalari, elektron portallar.*

XXI asr globallashuv va raqamli texnologiyalar asri bo'lib, unda axborot har qanday jamiyat rivojining asosiy omillaridan biriga aylandi. Axborot texnologiyalari hayotning deyarli barcha sohalarini qamrab olganligi sababli "axborotlashgan jamiyat" tushunchasi shakllandi. Bunday jamiyatda axborot resurslari, bilimlar, texnologiyalar va ularning amaliy qo'llanishi iqtisodiy, siyosiy hamda madaniy jarayonlarning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu bilan birga, bu jarayon odamlarning axborotdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishni, ya'ni axborot madaniyatini rivojlantirishni talab qiladi. texnikaviy, ishlab chiqarish, ijtimoiy rivojlanishning miqyosi mazkur sohalarda to'plangan va almashinayotgan axborotlar, ularning almashinish sur'ati va o'zlashtirilish tezligi bilan belgilanadi.

Axborotlashgan jamiyat tushunchasi

Axborotlashgan jamiyat – bu axborot ishlab chiqarish, uni qayta ishlash, tarqatish va undan foydalanish jamiyat taraqqiyotining asosiy omiliga aylangan, raqamli texnologiyalar keng qo'llaniladigan ijtimoiy tizimdir. Unda axborot resurslari tabiiy, moddiy yoki energetik resurslar qatorida eng muhim boylik sifatida qaraladi.

- Axborotlashgan jamiyatning asosiy belgilariga quyidagilar kiradi:
- raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi;
- axborot resurslarining iqtisodiy qiymati oshishi;
- internet vazglobal tarmoqlarning hayotning barcha sohalariga kirib borishi;
- masofaviy ta'lim, elektron hukumat, elektron savdo kabi xizmatlarning rivojlanishi;

- bilimlar asosidagi iqtisodiyotning shakllanishi.

Axborot jamiyati iqtisodiy asosi asosan sanoat yoki agrar jamiyatlarga qarama-qarshi bo'lishi mumkin. Axborot jamiyatining dastgohlari stanoklar yoki pulluklar emas, balki kompyuterlar va telekommunikatsiyalardir.[2] Axborot texnologiyalari va kommunikatsiya sohasidagi taraqqiyot barchaning hayot tarzini o'zgartirmoqda: qanday ishlash va biznes qilish, farzandlarga qanday ta'lim berish, o'qib-o'rganish va tadqiqot qilish, qanday zavq olish — bularning barchasi zamonaviy axborot texnologiyalari ta'sirida o'zgarmoqda. Axborot jamiyati nafaqat odamlarning o'zaro munosabatlariga ta'sir qilmoqda, balki an'anaviy tashkiliy tuzilmalarni yanada moslashuvchan va markazlashtirilmagan bo'lishini talab qilmoqda.

Tavsifi. Axborot jamiyati tushunchasi asrimizning eng dolzarb fenomenlaridan biri bo'lib, ko'plab mutaxassislar o'z ishlarida shu tushunchaga o'z tavsiflarini berishgan. Quyida shulardan eng ommaboplarini ko'rib chiqamiz:

Axborot jamiyati tushunchasi — axborot-kommunikatsiya texnologiyalari to'liq qo'llangan va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning omili sifatida kundalik hayotning bir qismi bo'lgan mamlakat yoki mintaqani nazarda tutadi.[4]

Axborot jamiyati — bu axborotni yaratish, tarqatish, foydalanish, birlashtirish va manipulyatsiya qilish muhim iqtisodiy, siyosiy va madaniy faoliyat bo'lgan jamiyat.

Axborot jamiyati shunday jamiyatki, unda asosiy mahsulot yoki boshqa mahsulotlar uchun zaruriy shart axborot bo'ladi. Aslida, axborot jamiyatida ishchilarning natijalari va tashkilotlarning muvaffaqiyati ularning axborotdan foydalanish qobiliyatiga bog'liq.

Axborot jamiyati — bu axborot kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan ijtimoiy munosabatlar yig'indisidir. Ushbu jamiyatning diqqat markazida axborot bilimiga ta'sir qiluvchi element sifatida ko'riladi.

Axborot jamiyati — bu asosiy drayverlari raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo'lgan postindustrial jamiyat.

Axborot jamiyati — aksariyat fuqarolarning kundalik hayotida va ish joylarida yuqori darajadagi axborot intensivligi bilan ajralib turadigan jamiyat; bu jamiyatda shaxsiy, ijtimoiy, ta'lim va biznes faoliyatining keng doirasi uchun umumiy yoki mos keluvchi texnologiyalardan foydalanish hamda masofadan qat'iy nazar joylar o'rtasida raqamli ma'lumotlarni tezlik bilan uzatish, qabul qilish va almashish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Axborot jamiyatlari sanoat jamiyatlaridan farq qiladi. Bunga bir qancha sabablar keltirsak bo'ladi. Masalan: ular axborotga, ayniqsa, ilmiy-texnikaviy axborotga tovar sifatida qaraydilar;

ular o'z iqtisodlarida ko'p sonli „axborot xodimlari“ni ish bilan ta'minlaydilar;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va kanallari sermahsul va keng qo'llanadi; texnologiyalar va kanallardan foydalanish odamlarga „o'zaro bog'liqlik“ tuyg'usini beradi.

Tarixi „Axborot jamiyati“ atamasi garchi kompyuterlashtirish keng tarqalib, axborot va raqamli texnologiyalar faol rivojlana boshlagan paytda qo'llanila boshlangan bo'lsada, 1940-yillarda kibernetikaning paydo bo'lishi bilan „axborot jamiyati“ tushunchasi paydo bo'lgan edi. Bu tushuncha amerikalik olimlar K. Shennon, N. Wiener, D. fon Neumann, ingliz mutafakkiri va kriptografi A. Tyuring, rus matematiki A. N. Kolmogorov kabi olimlarning nomlari bilan bog'liq. „Axborot jamiyati“ atamasining yaponcha versiyasi 1961-yilda Kisho Kurokava va Tadao Umesao o'rtasidagi suhbatda paydo bo'lgan.[11] Keyinchalik bu atama T.Umesao va F.Machlup asarlarida qo'llangan bo'lib, ular deyarli bir vaqtda — Yaponiya va AQShda paydo bo'lgan.

1992-yildan boshlab bu atama G'arb davlatlari tomonidan qo'llanila boshlandi, masalan, AQShda „Milliy global axborot infratuzilmasi“ tushunchasi Milliy fan fondining mashhur konferensiyasi va undagi Bill Klinton va Albert Gorning mashhur ma'ruzalaridan so'ng kiritildi. Axborot jamiyati kontseptsiyasi Yevropada axborot jamiyati bo'yicha eng obro'li ekspertlardan biri Martin Bangemann boshchiligidagi Yevropa Komissiyasining axborot jamiyati dasturlari bo'yicha ekspert guruhi faoliyatidan kelib chiqdi.

Insoniyatning „axborot jamiyati“gacha bosib o'tgan yo'li. Axborot hamisha jamiyat hayotida ham, alohida shaxs hayotida ham muhim o'rin egallagan. Insoniyat tarixida axborotlarni yig'ish, saqlash va uzatish vositalarining rivojlanish jarayoni bir tekis kechmagan va bir necha bor axborot sohasida „Informatsion inqilob“ deb ataluvchi global ahamiyat kasb etuvchi hodisalar yuz bergan.

Birinchi informatsion inqilob Birinchi informatsion inqilob yozuvning kashf etilishi bilan bog'liq. Yozuv insoniyatga bilimlarni to'plash va uni avlodlarga uzatish imkonini berdi. O'z yozuviga ega bo'lgan sivilizatsiyalar boshqalariga nisbatan yuqori iqtisodiy va madaniy darajaga erishganligi ma'lum. Bunga misol qilib, Qadimgi Misr, Mesopatamiya, Xitoy kabilarni keltirish mumkin. Bu borada piktografik va ieroglifik yozuvdan alifboli yozuvga o'tish alohida ahamiyatga ega bo'ldi. informatsion inqilob

Ikkinchi informatsion inqilob XVI asr o'rtalarida kitob bosishning ixtiro qilinishi bilan bog'liq. Bu hodisa axborotlarni saqlabgina qolmay, ularni ommaga yoyish imkoniyatini yaratdi. Savodxonlik alohida tabaqalar doirasidan chiqib, ommaviy tusga kirdi. Bular ilmiy texnika rivojlanish jarayonini

tezlashtirdi. Kitoblar bilimlarning alohida mamlakat chegarasidan chiqib, umuminsoniy sivilizatsiya yaratilish jarayoniga turtki bo'ldi.

Uchinchi informatsion inqilob Uchinchi informatsion inqilob XIX asr oxirida bo'lgan aloqa vositalarining taraqqiyoti bilan bog'liq. Telegraf, telefon va radio ma'lumotlarni turli masofalarga operativ uzatish va qabul qilish imkonini berdi. Insoniyat taraqqiyotining aynan shu bosqichi „globallashuv“ jarayonining debochasi bo'lib qoldi. Axborot uzatish vositalarining taraqqiyoti tezkor va ishonchli aloqa vositalariga muxtoj bo'lgan fan va texnikaning gurkirab rivojlanishiga olib keldi.

To'rtinchi informatsion inqilob To'rtinchi informatsion inqilob XX asrning 70-yillarida mikroprotsessorli texnika va xususan, shaxsiy kompyuterlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Shuni ta'kidlab o'tish lozimki, axborot revolyutsiyasiga XX asr o'rtalarida kompyuterlarning paydo bo'lishi emas, mikroprotsessorli tizimlarning keng tarqalishi sabab bo'ldi. Ushbu jarayon axborotlarni saqlash va izlash tizimlarini radikal o'zgartirib, kompyuterli telekommunikatsiyalarning paydo bo'lishi va rivojlanishiga olib keldi. Aynan to'rtinchi informatsion inqilob „Axborot jamiyati“ rivogiga asos bo'ldi. Buning natijasida axborotning katta oqimlari vujudga keldi. XX asr o'rtalarida ushbu holatni „Informatsion portlash“ deb ham atashdi. Mutaxassislar fikriga ko'ra, 1900-yilgacha bilimlarning to'planishi va rivojlanishi juda sekinlik bilan borgan bo'lsa, 1900-yildan keyin har 50 yilda 2 baravarga, 1950-yildan keyin har 10 yilda 2 baravarga, 1970-yildan boshlab, har 5 yilda , XX asr oxiridan boshlab har yili 2 baravarga ortib bormoqda.

Asosiy mazmuni Bir qator siyosatshunoslar va siyosiy iqtisodchilar axborot jamiyati kontseptsiyasini postindustrializmdan ajratib turuvchi jihatlari mavjudligini ta'kidlaydi. Biroq, axborot jamiyati kontseptsiyasi postindustrial jamiyat nazariyasini almashtirishga qaratilgan bo'lsa-da, uning tarafdorlari texnokratiya va an'anaviy futurologiyaning bir qator eng muhim qoidalarini takrorlaydi va yanada rivojlantiradi. Postindustrial jamiyat nazariyasini shakllantirgan D.Bell hozirda axborot jamiyati kontseptsiyasi tarafdorlari sifatida harakat qilmoqda. Bellning o'zi uchun axborot jamiyati kontseptsiyasi postindustrial jamiyat nazariyasi rivojlanishining o'ziga xos yangi bosqichiga aylandi. Bell ta'kidlaganidek, „kompyuter markaziy rol o'ynaydigan axborot va bilimlarni tashkil etish va qayta ishlash sohasidagi inqilob men postindustrial jamiyat deb atagan kontekstda rivojlanmoqda“.

Jeyms Martinning fikricha esa, axborot jamiyati deganda birinchi navbatda G'arbda vujudga kelgan „rivojlangan postindustrial jamiyat“ tushuniladi. Uning fikricha, axborot jamiyati birinchi navbatda 1960-1970-yillarda postindustrial jamiyat shakllangan mamlakatlarda — Yaponiya, AQSH va G'arbiy Yevropada tashkil etilgani bejiz emas. Jeyms Martin quyidagi

mezonlar bo'yicha axborot jamiyatining asosiy xususiyatlarini aniqlash va shakllantirishga harakat qildi:

Texnologik mezon: ishlab chiqarishda, muassasalarda, ta'lim tizimida va kundalik hayotda keng qo'llanadigan axborot texnologiyalari asosiy omil hisoblanadi.

Ijtimoiy mezon: axborot hayot sifatini o'zgartirish uchun muhim stimulyator vazifasini bajaradi, axborotdan keng foydalanish imkoniyati bilan "axborot ongini" shakllantiradi va tasdiqlaydi.

Iqtisodiy mezon: axborot resurs, xizmat, mahsulot, qo'shilgan qiymat manbai va bandlik sifatida iqtisodiyotning asosiy omili hisoblanadi.

Siyosiy mezon: aholining turli tabaqalari va ijtimoiy qatlamlari o'rtasida o'sib borayotgan ishtirok va konsensus bilan tavsiflangan siyosiy jarayonga olib keladigan axborot erkinligi.

Madaniy mezon: shaxs va umuman jamiyat taraqqiyoti manfaatlari yo'lida axborot qadriyatlarini o'rnatishga ko'maklashish orqali axborotning madaniy qiymatini tan olish.

Shu bilan birga, Martin muloqot „axborot jamiyatining asosiy elementi“ degan g'oyani ta'kidlaydi.

Yana bir britaniyalik sotsiolog Frenk Vebster ham axborot jamiyatini aniqlash uchun foydalanish mumkin bo'lgan beshta asosiy ma'lumot turini qayd etadi: texnologik, iqtisodiy, kasbiy, fazoviy va madaniy. Vebsterning so'zlariga ko'ra, ma'lumotlarning xarakteri bizning bugungi hayot tarzimizni o'zgartirdi. Biz o'zimizni qanday tutishimiz nazariy bilim va ma'lumotlarga asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Toffler A. Uchinchi to'lqin. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.
2. Castells M. Axborot davri: iqtisodiyot, jamiyat va madaniyat. – Moskva, 2018.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008.
4. O'zbekiston Respublikasi "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni, 2020-yil.
5. Raxmonov N., Qodirova G. Axborot madaniyati asoslari. – Toshkent, 2021.
6. Zamonaviy ilmiy maqolalar va internet resurslari (ta'lim, texnologiya va axborot sohasi bo'yicha).